

JOK-Bladet

Medlemsblad för Järnafältets Ornitologiska Klubb 2:2019

*Är pärlugglan på väg
att försvinna från
Mellansverige?*

*Intervju med Katarina
Ekestubbe, kommun-
ekolog i Järfälla.*

*Dramatisk ögonblicks-
bild från fiskgjusebo*

Notiser, nyobsat sedan sist, samt klubbens höstprogram...

Järvafältets Ornitologiska Klubb (JOK)

Järvafältets Ornitologiska Klubb (JOK), bildades 1961 och har allt sedan dess haft till huvuduppgift att observera och värna om fågelfaunan på Järvafältet med omnejd. JOK bedriver idag en intensiv verksamhet på Järvafältet, med målsättningen att området skall innehålla en så art- och individrik fågel-fauna som möjligt.

Då Järvafältet är utsatt för kraftig exploatering runt kanterna, utgör klubben en viktig garant mot eventuella övertramp. Detta görs genom fortlöpande dialog med de ansvariga kommunerna, myndigheterna samt andra offentliga och privata intressenter. JOK är lokalförening i Stockholms Ornitologiska Förening (StOF), samt ansluten till Sveriges Ornitologiska Förening - BirdLife Sverige (SOF).

Medlemsavgiften är 100:-/kalenderår - pg 580 132-9. Klubben har cirka 500 medlemmar.

Läs mer om klubben på hemsidan där du kan hitta kontaktoppgifter för styrelse och andra viktiga funktioner.

www.jokhemsida.se

JOK-Bladet

Årgång 59 (grundad 1961)

Nr: 2/2019

Utges med fyra nummer per år.

Upplaga: 600 exemplar.

Tryck: åtta.45

Redaktör och grafisk form: Jorge Lintrup
Båtsman Nähls Gränd 4, 16347 Spånga
Tel: 070-641 60 40

Epost: jorgelintrup@gmail.com

Ansvarig utgivare: Ulf Svahn

Medverkan med material i tidningen sker helt på ideell basis.

Icke signerat innehåll ansvarar redaktionen för.

Facebook: "Fågelskådare på Järva"

Omslagsfoto: Päruggla av Mikael Nord

Redaktionen ruta: Klimatförändringens försåtliga framfart i våra skogar...

Foto: Mathias Järvinen

Sakta, sakta och försåtligt smygande kryper klimatförändringen fram i våra skogar. Och precis som när storstaden lägger sig till ro för natten, omärkligt, lampa för lampa, och slutligen nerläckt, släcks livet i den svenska skogen ut individ för individ och art för art.

Plötsligt är det tyst där det förr ljöd en kör av fågelsång varje vår och försommar.

Plötsligt står holkarna oanvända, eller återfinns övergivna mitt under häckning - med halvlagda kullar och kalla ägg.

Ibland orsakar naturliga fluktuationer att antalet individer av en art varierar år från år, ungefär som livet självt - där åldrandet upplevs stegvis och smygande, där ett och annat charmigt grått hårstrå plötsligt har förvandlats till rena rama gråslån och stora områden plötsligt slutat behåras... Sorgligt, men det ingår i livets spel. Att skogen går samma väg är alarmerande och farligt! Det föds ju inga nya skogsområden eller nya arter, ju.

En ny tyst vår randas...

Jag tycker personligen illa om domedagsprofetior, men kan ändå inte låta bli att uppmärksamma den förändring som Sveriges (och världens) skogar för närvarande genomgår. Mycket lite av skogen är numera naturlig. Den enorma tillväxten som det moderna skogsbrukets försvarare hänvisar till sker i skogsplantager som består av mer eller mindre sterila monokulturer. Dessa kan direkt jämföras med odlingen av våra fält, där man numera tillämpar traktodling av samma gröda, och att en naturlig variation uteblir helt.

Vilken art kan i längden klara sig i en skog med likåldriga träd av samma art? Vilken art kan i längden klara sig i ett flera kvadratkilometer stort rapsfält som odlas ända ut till den yttersta kanten och där man kulverterat alla vattendrag?

Vi ser paralleller i de tropiska skogarna, där naturlig regnskog byts ut mot betesmark, sojafält och oljepalmsplantager. Ingenstans för orangutanger och silkesapor att ta vägen, ingenstans för våra inhemska vitryggar och pärlugglor att ta vägen...

Pärlugglorna i våra skogar har minskat drastiskt. I Västmanland, som ligger nästgårds, kan man bara räkna enstaka häckningar de senaste fem åren. Sören Larsson, som har 300 pärluggleholkar, och hans kollegor i norra Svealand, har bara hittat en enda häckning på två år! Det troliga är att maten tryter. Pärugglan lever av smågnagare, och när de kraschar, så påverkar det pärlugglorna. Det har emellertid inte varit så illa tidigare. Nedgångarna blir bara värre och längre.

Min egen erfarenhet (jag och mina kompisar hade över 300 uggleholkar kring Mora, Orsa och Älvdalen på 1980-talet och nåt årtionde framåt) är att klimatet är den främsta orsaken till att maten tryter. Sorkcyklerna uteblir. Gnarårarna försvinner och de milda vintrarna ger smågnagare mycket sämre förutsättningar till överlevnad. Som lök på laxen blir som nämnts tidigare skogarna mer och mer likformiga, vilket ger sämre livsutrymme åt de arter som inte gynnas av monokulturen. Och när skogarna aldrig får mogna före avverkning, hinner det inte bildas optimala miljöer för djur och fåglar.

Slutsatsen man måste dra är att det blir oerhört svårt att vända på utvecklingen. Varje insats som kan få framtiden att utvecklas i en annan, fruktsam riktning är viktig! Din personliga insats är därför avgörande för om våra barn och barnbarn ska få uppleva den artrikedomen i våra och världens skogar som en gång existerat. Det går att vända på skutan, vi måste hysa hopp om att det kan bli bättre! ☑

Samarbetspartners för naturen

Med det här numret överger vi profilgubbarna ett tag och tar tag i andra för oss viktiga personer. Det handlar om våra samarbetspartners i kommunerna som delar på vårt kära Järvafält. Först i tur är Katarina Ekestubbe, kommunekolog i Järfälla, och i nästa nummer intervjuar vi Rikard Dahlén, naturvårdschef i Sollentuna kommun. ☑

Tack för ordet! JOJJE LINTRUP, REDAKTÖR

Fotografierna och texterna i JOK-Bladet...

...är samtliga inlämnade på ideell basis utan att någon ersättning utgår, och är därför enormt viktiga bidrag till naturskyddet i vårt område och på annat håll. Stort tack till alla som bidragit!

Redaktionens ursäkt...

Som uppenbart är, så kom ingen tidning på utlovad tid omkring midsommar. Jag hade nog tänkt att jag behövde lite extra tid, och räknade med att bli färdig till en liten bit in i juli. Men så blev det inte tyvärr...

Plötsligt ramlade semestern på mig, och dessutom kom ett staket emellan! Ja, inte själva staketet, utan bygget av ett staket för att hålla hunden Nappe hemma på tomten. Arbetet med det tog all min uppmärksamhet, och JOK-bladets blanka sidor blev allt avlägsnare. Det dåliga samvetet började dessutom torna upp sig som mörka åskmoln kring horisonten och gnaga i sinnet...

Ja, hur ska jag komma undan det här, då? tänkte jag, och konstaterade att fler och fler aktiviteter propsade på min uppmärksamhet. Kan jag verkligen sitta i källaren och jobba med tidskriften och ignorera att frugan har semester?! Nej...

Så har veckor och ett par månader gått - jäkla fort dessutom, och nu sitter jag här med tvättad hals. Måne har JOK-medlemmar en viss förståelse för det inträffade (det räknar jag med), så det blir till att ändra strategi och ge ut ett tunnare nummer nu och ett tjockare dubbelnummer av tidskriften i höst i stället.

"Errare humanum est" sa man redan på romartiden, och så klart, felet är enbart mitt och ingen annans. Jag ber om ursäkt för det. ☒

JOJJE LINTRUP, red.

Deltag i arbetet med att göra den här tidskriften!

En ensam redaktör behöver assistans med att fylla tidskriften. Jag behöver därför hjälp med för oss intressanta notiser och uppslag till nya ämnen för tyngre artiklar. Flera av de tidigare publicerade artiklarna har kommit till tack vare tips från klubbens medlemmar. Min målsättning är att blanda korta notiser med längre fördjupande artiklar, och att också variera mig mellan rena naturbeskrivningar och lite mer personliga texter.

Om du har ett uppslag eller rent av kan skriva en färdig text, är du hjärtligt välkommen att höra av dig eller skicka in den till mig på min epost!

Jag tar även tacksamt emot notiser eller information som kan bli notiser. Allt är av intresse som kan intressera läsarna! ☒

JOJJE LINTRUP
(jorgelintrup@gmail.com)

Ordföranden
har ordet!

Järfällas naturpärlor

Järfälla kommun har publicerat en guide i broschyrform över Järfällas naturpärlor som man vill lyfta fram. Arbetet har pågått en längre tid med Cecilia Persson som projektledare. Kopplat till arbetet är ett större antal aktiviteter där kommunens invånare erbjuds att följa med på guideade turer. Guiden finns att hämta enklast på alla informationstavlor som finns runt omkring exempelvis på Järvafältet vid Säby gård eller andra naturreservat. Den finns även att skåda digitalt via följande länk. jarfalla.se/naturparlor Aktiviteterna hittar man enklast via kommunens hemsida.

Det är ett mycket bra initiativ, tycker jag, från kommunens sida, som gör det lätt och spännande att hitta till de olika fina naturupplevelser som vi faktiskt har i den annars ganska tätbefolkade kommunen. Järfälla är med en sjätteplats bland Sveriges alla kommuner mycket tätbefolkad. Det är därför mycket viktigt att hålla i de olika grönområden som finns och dessutom lyfta fram dem så att kommuninvånare och andra får upp ögonen för dem. Det är bra att då ha en kommun som speciellt framhäver dem och tar fram en guide för att hitta dit. För oss inom JOK är naturligtvis Järvafältet den viktigaste delen och det är glädjande att 8 av de 25 pärlorna som lyfts fram ligger inom våra domäner. Man måste dock komma ihåg att Järvafältet är uppdelat på förutom Järfälla, också Sollentuna, Solna, Sundbyberg och Stockholms kommuner. Jag skulle gärna se en repris från övriga kommuners sida, med förhoppningsvis ett lika stort fokus på Järvafältets betydelse och fina pärlor!

Säbysjön med dess fågeltorn har naturligtvis sin plats liksom det nyligen bildade reservatet kring Igelbäcken. Andra platser som lyfts fram är Finnängen och Stora Ängsnäs som kanske inte är lika väl kända. Totalt 8 som sagt, visar på Järvafältets betydelse. Något att slå vakt kring! JOK:s Lars Friberg har stått för en del av bilderna i guiden vilket är roligt. Närmare bestämt gäller det alla fågelbilderna. Ännu roligare är att Lars generöst gav sitt honorar till klubben.

Två av vårens kommunala aktiviteter har varit fågelskådning vid Säbysjön där JOK har stått för guidningen, även det med ett bidrag som kommer klubben till godo. Även för denna grupp som kom som en konsekvens av kommunens reklam visade det sig att kvällsvandringar var att föredra före morgonaktiviteter. Den sista tisdagsvandringen som var ett samarrangemang hade 34 deltagare. Under hösten kommer JOK att arrangera ytterligare ett par sträckskådningar i samarbete med Järfälla kommun. Ett nytt inslag där vi även kommer att kliva ut utanför Järvafältet vid ett av tillfällena, då vi väljer att stå vid Gåseborg vid Mälaren, som utöver att vara en bra sträckskådningslokal också är upptagen som en av de naturpärlor som finns med i guiden.

För er som inte tagit del av guiden kan jag bara rekommendera den antingen i skrift eller via den digitala versionen på nätet. ☒

ULF SVAHN (ulf.svahn@gmail.com)

Rättelse 1

Lars-Erik Sarasniemi meddelar härmed att han inte tar skitbilder (skitande fjällvråk), så äras bör den verkliga fotografen, nämligen *Jan Larsson*. (Shit happens!) ☒

Rättelse 2

Redaktören ber också om ursäkt för den dubblade texten i artikeln om barnaktiviteter. Lätt hänt när man klipper och klistrar... ☒

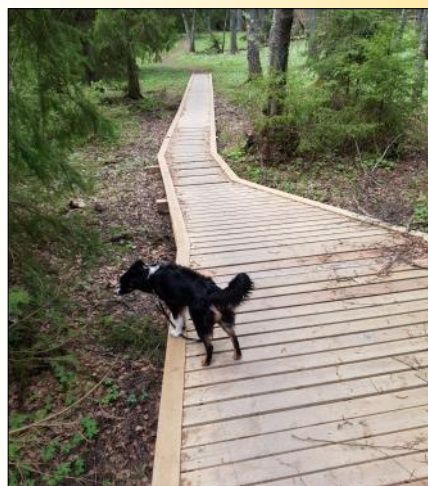

Omslagsfotot...

...är fotograferat av Mikael Nord i Getterön, Varberg.

Spång i Hanstaskogen

Johan Wallin stötte på en nybyggd spång i den nordvästligaste delen av Hanstareservatet. Den byggdes inför orienteringstävlingen i höstas, för att stigen inte skulle trampas sönder. Den sträcker sig ett par hundra meter längs det orangea spåret strax söder om fornlämningen söder om Väsby. Red kan rekommendera en promenad i det vackra landskapet som kan avslutas med en sväng runt Väsby sjöäng. ☒

Avregistrering av skyddsvärda skogar

Sveaskog har avregistrerat skyddsvärd skog för att kunna avverka den. Det framgår i den nya rapporten "Naturskogarna som hotas av staten". Den bygger på inventeringar gjorda sommaren 2018 i några av Sveaskogs avregistrerade nyckelbiotoper.

Rapporten är ett samarbete mellan föreningen Skydda Skogen och Greenpeace. Elin Götmark är en av rapportförfattarna och talesperson för Skydda Skogen. Hon säger i ett pressmeddelande:
- Resultaten från vår inventering är oroväckande. Sveaskog avregistrerar nyckelbiotoper med höga naturvärden, det framgår tydligt. Vi vet också att de avregistrerat många nyckelbiotoper, som vi också tror har stora naturvärden, utöver de vi inventerat. Sveaskogs arbetssätt försvårar avsevärt Sveriges möjligheter att nå miljömålet "Levande skogar". [Källa: Natursidan.se] ☒

Mård vid Kyrksjön

Hans Carlsson lyckades påpassligt fånga en mård på bild, när den klättrade omkring på träden runt Bromma kyrksjö den 19 april i år. Det kan samtidigt poängteras att det inte är det enda rovdjur som observerats vid sjön. I september 2017 stötte en promenaderande kvinna ihop med ett lodjur där. Hur dessa vilda rovdjur tar sig in till de centrala delarna av den omgivande villa-bebyggelsen, är en liten gåta. Troligtvis via de kvarvarande gröna kilar som leder in från Mälaren i söder. ☒

Två ex av JOK-Bladet

Redaktionen har blivit uppmärksammad på att ett flertal sambos och äkta par får **TVÅ EXEMPLAR** av JOK-Bladet. Vi vet det! Vi måste skicka ett ex till varje medlem för att kunna ge ut en posttidning, som kräver minst 500 ex (än så länge). Men ta gärna

det andra exet och lägg ut den hos tandläkaren eller vårdcentralen, eller värva en ny medlem i bekantskapskretsen med den! ☒

Miniminivån av antal vargar i Sverige höjs

Naturvårdsverket rapporterar till EU att det minsta antalet vargar i Sverige för att populationen ska ha gynnsam bevarandestatus är 300.

Vart sjätte år rapporterar Naturvårdsverket till EU statusen för olika arter och naturtyper enligt artikel 17 i EU:s art- och habitatdirektiv. Rapporteringen genomfördes 29 april.

– I rapporteringen anges även att referensvärdet för varg är 300 individer. Det är det lägsta antal vargar som ska finnas i Sverige säger Marcus Öhman, chef för viltförvaltningsenheten på Naturvårdsverket.

Vid förra rapporteringstillfället 2013 rapporterades 270 vargar som referensvärde vilket följde riksdagsbeslutet En hållbar rovdjurspolitik (prop. 2012/13:191, 2013/14:MUJ7) och den bedömning Naturvårdsverket gjorde som rapporteringsansvarig myndighet utifrån då gällande kunskap.

2015 utredde Naturvårdsverket på uppdrag av regeringen vad som skulle vara gynnsam bevarandestatus för varg. Två oberoende forskargrupper fick i uppdrag att besvara frågan vilket resulterade i att den svenska vargpopulationen anses ha gynnsam bevarandestatus om det finns minst 300 vargar i landet och minst en ny genetisk viktig varg invandrar från Finland eller Ryssland varje femårsperiod och reproducerar sig.

– Eftersom bedömningen av vad som är gynnsam bevarandestatus ska bygga på bästa tillgängliga forskning har man i rovdjursförvaltningen vid exempelvis beslut om jakt utgått från minst 300 vargar sedan 2015. Denna nivå får också stöd i en dom från Högsta förvaltningsdomstolen från 2016. Nu har därför 300 vargar även rapporterats in som referensvärde till EU, säger Öhman. [Källa: naturvardsverket.se] ☒

Klubbstyrelsen

Ordförande: Ulf Svahn

Sekreterare: Ulf Franzén

Kassör: Björn Wester

Redaktör: Jojje Lintrup

Ledamot: Elisabeth Eklund

Ledamot: Bengt Sundberg

Ledamot: Johan Wallin

Adjungerad: Ingrid Stenman

För kontaktuppgifter se hemsidan
www.jokhemsida.se

Mattias Järvinen

Skådare på hugget...

Kvällsexkursionen den 21 maj avslutades uppe på Olles torn vid Säbysjöns södra strand strax före solnedgången. Mattias Järvinen höll sig framme och fick en kanonbild på de lystna JOK:arna. Snyggt jobbat! ☒

Ovanligt rikligt med asprötussar...

...skapade ett vinterlandskap i vårvärmen i slutet på maj. Tidvis dalade tussarna ner som värsta snöfallet, och samlades i drivor längs stigar och vägar. ☒

Ekstyltmalens larver...

...gör comeback, och tji fick vi om ekarnas gröna återkomst. Det ser lika illa ut som förra året. Tyvärr... ☒

Rapsen tar över...

Förr i tiden kunde man gå och botanisera bland hundkex och andra vilda örter, som t.ex. kråkvicker, häckvicker, gulvial och olika klöverarter längs dikena och vägrenarna på sommaren. Mångfalden var stor både hos blomster och småkryp. Numera har dessvärre rapsen tagit över helt och det lyser gult överallt på slänter och diken kring våra vägar i början av juni. Raps är ingen inhemsk ört, utan en gröda som borde klassas som starkt invasiv. Man varnar för att lupinen skulle vara ett gissel, men att döma av de täta bestånden av raps på våra vägar och på våra fält, är rapsen klart värre. Bilden visar hur det kan se ut på Järvafältet vid Hägerstalund den 7 juni. ☒ →

Påfyllning på tjejsidan

Valberedningen hann inte med i svängarna i våras, när vi valde styrelse, så nu har styrelsen adjungerat Ingrid Stenman från Viksjö i Järfälla, fram till ordinarie årsmöte nästa år. Hon utgör ett viktigt komplement på tjejsidan. ☒

Andra invasiva arter:

Gul skunkkalla, jättebalsamin, jätte(björn)loka, sidenört, tromsöloka, blomsterlupin, parkslide, sjögull, sydfyriling, vattenpest och vresros. Bland djuren klassas följande som invasiva: bisamråtta, mårdhund, nilgås, signalkräfta, mink, silverruda, och spansk skogssnigel (=mördarsnigel). [Källa: Wikipedia] ☒

Vi vill ha fler...

JOK behöver fler medlemmar för att trygga JOK-Bladets framtid - och självklart också för att vår gemensamma röst ska höras bättre. Vi jobbar nu på att förbättra meto-

Hjälp till!

Frivilliga krafter som hjälper till med klubbens verksamhet är hjärtligt välkomna! Anmäl intresse till någon i styrelsen så ser vi till att du blir samsatt. Skriv till:

Ulf Svahn (ulf.svahn@gmail.com)
eller till
Ingrid Stenman (ingrid@lekajamt.se)

derna för att nå ut till allmänheten i syfte att värva många nya medlemmar till fågelklubben.

Till att börja med ska vi ge ut en informationsfolder som kan delas ut till alla som visar intresse. Dessutom kommer vi att ta fram tydliga signalvästar till våra funktionärer, så att alla i en excursion vet vilka de ska fråga.

Slutligen kommer flera vepor och flaggor att tas fram för att locka förbipasserande till våra aktiviteter. ☒

Höstprogrammet

JÄRVA-AKTIVITETER

Fågelvandringar med Bengt Sundberg

Bengt Sundbergs fågelvandringar 29/9, 27/10 och 24/11 utgår alltid från Naturskolan vid Väsby gård klockan 09:00. Tempot är lugnt så att alla fåglar kan artbestämmas och alla kan hänga med. Lämplig klädsel och fika-termos gör vandringen extra trevlig.

Sträckskådning

Under hösten kommer vi att pröva med en ny aktivitet nämligen sträckskådning. Ett intressant och mycket givande inslag inom fågelskådningen då man har möjlighet att se de fåglar som normalt inte är på plats. Det är naturligtvis svårt att veta när de fåglar som man är intresserad av att se dyker upp, men vi kommer att pröva med två olika dagar och två olika lokaler.

Det första tillfället blir den **22 september** och sker vid **30 – meterskärret**. Vi kommer att förstärka oss med den erkänt skickliga sträckskådaren Mats "Matte" Weiland som har lovat att ställa upp. Vi startar **kl. 09:00** och håller på så länge det finns intresse och fåglar. Drop in innebär att man kan komma och vara kvar så länge man vill, och det finns rika tillfällen till att fika med medhavd matsäck. Ulf Svahn är ansvarig exkursionsledare från JOK.

Det andra tillfället blir på **Gåseborg**. Inte exakt på Järvafältet men väl så nära och en mycket bra sträckskådningslokal. Där träffas vi den **söndagen den 6 oktober vid samma tid kl. 09.00**. Även här kommer skickliga skådare vara behjälpliga. Ingrid Stenman är ansvarig exkursionsledare från JOK.

Inga förkunskaper behövs och fågelarterna ropas ut. Det är bra att ta med sig en kikare och matsäck förhöjer njutningen.

Det behövs inte heller någon föranmälan och evenemangen är kostnadsfria för JOK-are och deras gäster.

Rundtur med Hasse Ivarsson kring Råstasjön 24 november

När vinterfåglarna börjar ta sina vinterkvarter stiger Råstasjön upp som ett utropstecken där många intressanta fåglar tar sina positioner inför vintern. Vem minns inte alla år som vattenrallen har haft sitt vinterkvarter där och gav möjlighet till fina obsar. Rariteter inom andsläktet har också visat upp sig just i slutet av året. Mr Råstasjön, Hasse Ivarsson tar oss med på en tur runt Råstasjön och kanske Lötsjön om den är givande **söndagen den 24 november med start kl. 10.00**. Ingen föranmälan behövs och rundturen är gratis för alla nuvarande och blivande JOK-are. Vi utgår från den stora parkeringsplatsen i närheten av tennishallen, dvs nordvästra hörnet av Råstasjön, i korsningen av Råsta strandväg och Sjövägen. Det är lätt att ta sig dit med kollektivtrafik genom T-bana till hållplatsen Näckrosen och då blir

det en promenad på ca 1 km ned till sjön. Ta chansen och besöka Råstasjön som är en viktig pusselbit i den södra delen av Järvafältet med ett levande fågelliv året runt. Med ett stenkast från nationalstadsparken går det inte att överskatta betydelsen. Alla arter pekas ut så förkunskaperna kan ligga på mycket modest nivå. Sjön har en fin strandpromenad vilket gör att det inte är någon ansträngande tur. Turen blir den första för vinterhalvåret men vi kommer att återkomma med fler i nästa nummer av JOK-bladet. Vi ser fram emot att se dig på plats!

EXKURSIONER UTANFÖR JÄRVA

Höst 2019

Öland 16 – 20 oktober 2019 med Stig Holmstedt

Som vanligt organiserar JOK en traditionstyngd exkursion till Öland under v 42, den ena av de två s.k. raritetsveckorna. Missa inte denna tur i höst! Den går av stapeln den 16-20 oktober då rariteter från alla väderstreck ramlar in och sjöfåglarna förmörkar himlen vid Sebybadet. Stig Holmstedt är kunnig och välplanerande ledare. På kvällarna avnjuts goda middagar. Kostnaden för allt detta är ca 1800 kr inkl. middagarna.

Du anmäler dig till exkursionsledaren Stig Holmstedt (stig.holmstedt@gmail.com) senast torsdagen den 26 september. Ange då ditt mobilnummer och om du kan ställa upp med bil! Deltagarantalet är begränsat till sju personer så hör av dig snarast! Anmälningsavgiften, 800 kr, ska vara inbetald på JOKs plusgirokonto 58 01 32 – 9 senast en vecka efter anmälan.

JOK:S INNEKVÄLLAR HÖST 2019

Innekvällarna äger rum på Naturskolan vid Väsby gård (norra Järvafältet) med början kl. 19.00.

Parkering vid Bögs gård, därefter en kilometers uppriskande promenad. Klubben bjuder på fika med dopp efter föredragen/bildvisningarna!

Tisdagen 1 oktober.

Panama och Costa Rica med Peter Hunger.

Peter Hunger är en globetrotter och dessutom färdledare på Äventyrsresor. Denna kväll tar han med oss till Mellanamerika. Resan börjar i Panama där en kryssning börjar, som tar oss till Costa Rica. Vi tar oss sedan upp i Costa Ricas regnskogar och högländer och upplever ett färgsprakande fågel-och djurliv.

Onsdagen 6 november.

Handeln med fåglar och ägg – Jan-Eric Hägerroth.

Ingen i landet har nog bättre kontroll än Jan-Eric Hägerroth om det handlar om handeln med levande fåglar och ägg samt äggsamling. Han fungerar som sakkunnig inte bara till den svenska polisen, utan även till våra grannländer. Det handlar om en grov brottslighet som omsätter stora pengar. Jan-Eric skall ge oss denna kväll vad det handlar om och ge några exempel. Ett tungt ämne, men väldigt viktigt. Se till att komma!

När egna bilar nyttjas på exkursionerna gäller följande: Kostnaden är 20 kr/mil, som alla i bilen delar på. Normalt blir detta 5-7 kr/mil för varje deltagare, men det kan ibland bli lite mer om inte bilarna fylls på ett optimalt sätt.

Obs! Allt deltagande på JOKs exkursioner sker på egen risk.

Notera också att ledarna arbetar på ideell basis.

Regler vid anmälan och avbokning

Sverigeresor och exkursioner

- En anmälningsavgift på 20% av beräknad kostnad/person för bilhyra, bensin och övernattningsavgift utgår och skall finnas på JOK:s postgirokonto senast två veckor efter anmälan. Anmälningsavgiftens storlek framgår av aktuellt JOK-program.
- Vid eventuell avbokning är huvudfallet att anmälningsavgiften går till de kostnader som arrangören har för resan och betalas därför inte tillbaka. Om resenären kan hitta en ersättare inom klubben betalas anmälningsavgiften tillbaka i sin helhet. I de fall det finns en väntelista och en person från listan kan ta platsen betalas även då anmälningsavgiften tillbaka i sin helhet. Många hemförsäkringar täcker olika typer av resekostnader vid tvingande avbokning varför det kan vara värt att kontrollera det vid en eventuell händelse.
- Regel för minderårig vid resa med övernattningsavgift: På exkursioner/resor som innebär övernattningsavgift får minderåriga endast delta i sällskap med vuxen person.

Regler i övrigt

När egna bilar nyttjas på exkursionerna gäller följande: Kostnaden är 20 kr/mil, som alla i bilen delar på. Normalt blir detta 5-7 kr/mil för varje deltagare, men det kan ibland bli lite mer om inte bilarna fylls på ett optimalt sätt. På exkursioner/resor som innebär övernattningsavgift får **minderåriga** endast delta i sällskap med vuxen person. ☒

I korthet, perioden april-september*

(* en fylligare separat årsrapport kommer med nästa nummer av JOK-Bladet)

JOK: s logo-fågel

JOK: s egen skyltfågel svarthakedoppingen gladd oss även 2019 med en häckning i dammen vid Järfälla kyrka. De första observationerna dök upp runt den 9 april jämfört med tio dagar senare under 2018. Under 2018 misslyckades den första häckningen och doppingarna försökte en andra gång och fick ut 1 unge. Under 2019 dök den första rapporten upp den 11 juli även det klart tidigare än 2018. I båda fallen är det endast en unge dokumenterat. Enskilda rapporter finns från exempelvis Ravalen under bägge åren.

Även på södra delen har det genomförts en lyckad häckning i Hjulsta vattenpark med den första observationen den 8 april även det betydligt tidigare än 2018. Paret i Hjulsta lyckades få fram tre ungar och observationer gjordes fram till första veckan i augusti.

Glädjande att svarthakedoppingen nu är ordentligt etablerade på Järvafältet. US ☒

Ingen rördrom 2019

Den rördrom som har glatt oss med sin närvaro i Säbysjön under ett antal år visade inte upp sig eller lät höra av sig under hela 2019. Den notoriskt tysta rördrommen har oftast låtit vänta på sig fram till dess att den har börjat röra sig mellan sina födosökningsplatser och boplatser varför oron inte startade förrän det började bli dags i juni månad. Men alla spaningar till trots är den inte observerad varför man måste dra den bistra slutsatsen att den inte har återkommit under 2019. US ☒

Inga fiskgjuseungar...

...kom på vingarna i Säbysjön i sommar. Boet gapade tomt frampå sommaren. Bättre gick det dock i Översjön, där gjusarna fick ut två ungar. TC/JL ☒

Uven på byggkranen

Den envist ropande berguven som ofta satt på den högsta gula byggkranen i Barkabystaden var kvar en bit in under våren och ropande så sent som den 16 april. Förmodligen har den inte lyckats hitta någon hona varför det inte har skett någon häckning i området.

Intressant är att den har hörts igen både från Barkabystaden och från de

Bilden till höger: *Lasius niger*, svart tuvmyra (alias: svartmyra eller trädgårdsmyra), puppor och ägg som blivit uppgrävda av göktytan, som lever på denna art och den gula tuvmyran, *Lasius flavus*. Båda myrarterna tillhör släktet jordmyror och är vanliga i Sverige. Den gula tuvmyran lever ett betydligt mer tillbakadraget liv än svartmyran. Den lever ofta i en grästuva eller under stenar. Där håller den 'husdjur' i form av bladlös och sköldlös som lever på rötterna. Myrorna lever på lössens honungsdagg och har inget behov av att lämna boet. Därför ser man dem inte så ofta.

höga byggkranarna vid bygget av förbifart Stockholm vid Vålbergaområdet. Förhoppningsvis har vi en höst med en ropande berguv att se fram emot. Det är bara att gå ut och lyssna vid skymningstid. US ☒

Stäpphök, brunglada och aftonfalk...

Den som håller koll på larmen har kunnat konstatera att det har varit betydligt fler aftonfalkar och stäpphökar än vad som varit vanligt. Även Järvafältet har fått sin del av kakan med observationer under sena augusti och i september. Sträcktiden har börjat så det är bara att ge sig ut och se om det kan dyka upp fler. US ☒

Svart rödstjärt

Svart rödstjärt har varit synlig under 2019 med både en vår- som en höstobservation. Som vanligt, kan man nästan säga, är det Molnsätra gård som gäller för höstnoteringen. Det är några år sedan sist men alltid lika välkommet. US ☒

Sommargylling

En sommargylling lät höra av sig fråndungen vid 30-meterskärret den 2 juni, men försvann snart igen. Arten häckar sällsynt i södra Sverige, och påträffas säkrast på Öland, i Blekinge och östra Skåne. Östersjön utgör en barriär för arten, som är vanlig ända upp till Finska viken på den östra sidan. US/JL ☒

Det blev inget...

...av förhoppningarna på Sparvugglehäckning i Barsällpasset. Den lilla ugglan var kvar en tid kring Branten och myrdraget mellan Djupan och Väsby sjöäng, stundtals ivrigt vislande efter en partner, men de uppsatta sparvuggleholkarna med åtföljande kamerafällor gav inget resultat alls. Man kunde endast konstatera att några kvigor från Väsby gård var ute på äventyr och passerade en av holkarna en dag tidigt i våras. JL ☒

Projekt Bevara Göktytan säsongen 2019:

Antal holkar på Järvafältet och dess närhet är nu 105. Då räknar vi in Ormbäcka 4 st och Ulriksdal 5 st, som ju ligger i Järvafältets absoluta närhet. Förra året hade vi totalt 81 holkar. Vi har således utökat antalet med 30%.

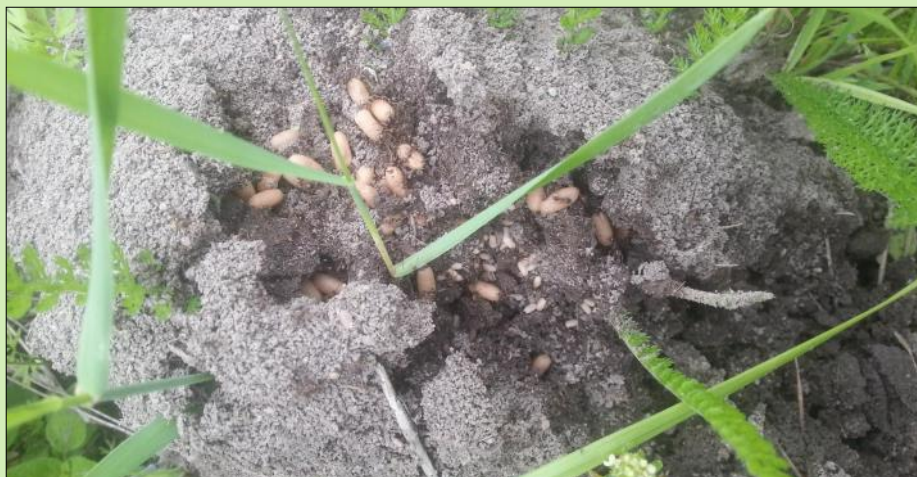
I år har vi för tillfället tre aktuella häckningar och två häckningsavbrott. I en av dessa avbrutna häckningsholkar verkar de återigen ha startat upp (ingår i de tre). 2018 hade vi fyra häckningar och ett häckningsavbrott. Den senare ruvades till slutet av juni, men resulterade bara i en kull med rötägg. Vi brukar räkna med en häckning på tjugo holkar, i bättre biotoper så mycket som en på tio.

För att sammanfatta årets säsong kan man säga att göktytorna startade sent, och själva häckningen gick knackigt med flera avbrott. I två av holkarna stötte vi på samma adult, alltså bigami, vilket skulle kunna vara orsaken till något av avbrotten. Denna individ har helt enkelt inte bestämt sig.

Om man på Artportalen tittar på antalet observationer av göktyta i Mälardalen under april respektive april/maj för vart och ett av åren finner man att numerären varit i princip identisk. Vi kan däremot se att första äggläggningsdag varit ungefär en vecka senare. Anledningen kan vi bara spekulera i. Det var visserligen kallt i månadsskiftet april/maj, men antalet i Mälardalen befintliga göktytor var inte färre. Kanske är det så att födotillgången varit för knapp för att honans äggläggning ska kunna sätta igång på allvar, eller kanske fåglarna konstaterar att födan till avkomman lyst med sin frånvaro och därför väntat.

Vad vi däremot kan konstatera är att antalet getingar i holkarna ökat markant mellan de båda åren. I fjol hade vi 21 % geting, i år så mycket som 37 % (inte bara på Järvafältet utan i hela projektet i Mälardalen). Detta gör att ingen fågel törs starta häckning i dessa holkar. ☒

PETER CARDSJÖ, projektledare

Lars G. Hansson
Foto: Lars G. Hansson

Brand i Hanstaskogen

En skogsbrand bröt ut uppe på ett berg öster om Barsällpasset måndagen den 17 juni. Orsaken var sannolikt ett åsknedslag dagarna före, varvid den pyrande branden blossade upp på måndagen när det började blåsa friska vindar. Det var "Mannen på Solhyllan", bosatt i skyddsbunkern längst upp på Solhulleberget som upptäckte branden och larmade personalen vid Väsby gård. Efter att ha vattenbombat branden med hjälp av helikoptrar och eftersläckt hela tisdagen, var den därmed släckt.

Dagen efter släckningen kunde man gå upp i den förkolnade skogen, vilket Lars G. Hansson gjorde (se foto), men sedan spärrades området in med rödvitrandiga plastband tills man var säker på att elden inte skulle blossa upp igen. ☒

Fransmännen har ätit upp ortolansparvarna

Webbtidningen "Birdguides" rapporterar att ortolansparven i norra Europa trots sin fridlysning jagats och tillagats som den kulinariska delikatess den är, så till den milda grad att den nu står inför utrotning. På uppdrag av den franska miljöministern, gjorde man en studie som kom fram till att över 88 procent av populationen sedan 1980 har försvunnit pga. illegal jakt, jordbrukets modernisering, klimatförändringar och habitatförluster. ☒

Buskörningar stoppas i Södra Järva...

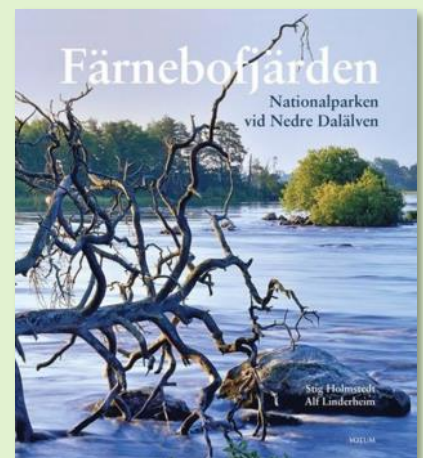
Spånga-Tensta stadsdelsnämnd har för avsikt att ta krafttag mot buskörningar på gång- och cykelbanorna i stadsdelen, vilket inkluderar en bra bit av södra Järvafältet. Red tycker även att man borde införa hastighetsbegränsningar som gäller för ALLA, inklusive cyklisterna. 20 km/h vore lämpligt! [Källa: Mitt i Västerort] ☒

Hundattack vid 30-m

Linn Eriksson i Järfälla var ute på promenad med sin mor och syster vid 30-meterskärret den 1 september, när de överfölls av en lösspringande schäferhund. Systemen blev illa biten så att det uppstod blodvite. Hunden hörde till en kvinna och en man som uppträdde berusad och som inte ville ta ansvar för hundens beteende. Händelsen är polisanmäld. [Källa: Facebook, Händelser i Järfälla] ☒

Doppingdekalen säljs av: Mats Weiland, Karin Callmer (Naturkaféet), Tommy Carlsson (30-meterskärret), Bengt Sundberg (fågelvandringarna) samt Jojje Lintrup.

Ny bok om nationalparken som JOK:are var med att skydda!

Stig Holmstedt, vår förre ordförande, har författat en ny bok om Färnebofjärdens Nationalpark, vid nedre Dalälven. En vildmark med många sällsynta växt- och djurarter.

Alf Linderheim, ordförande för Älvkarleby's Naturskyddsförening och mångårig fotograf står för fotot.

Boken, 208 sidor och inbunden, kommer ut i mitten av oktober och kommer att kosta 349:-.

I nästa nummer kommer en recension av boken här i JOK-Bladet. ☒

Katarina har ansvar för naturen på Järvafältets Järfälladel...

Intervju med Katarina Ekestubbe, kommunekolog.

Första intrycket man får av Katarina Ekestubbe (jo, hon tillhör en gammal adlig släkt, som dock aldrig introducerats i Ridarhuset) är att hon är en genuin naturälskare. Som så många andra tjänstemän inom natursektorn får hon emellertid tampa med den inbyggda trögheten i det kommunala systemet, som förstås inte gör hennes jobb enklare på något sätt...

Hon är född och uppvuxen i Göteborg, men flyttade till Uppsala och universitetsstudier i biologi 1992. Det blev även en del andra kurser, bland annat SLU i Ulltuna utanför Uppsala. När hon var mogen för slutexamen, valde hon att göra ett examensarbete om trollsländor som indikatorarter och sökte sig därför till Södertälje där hon inventerade sländlarver i sjöar, åar och bäckar, många av dem lever ju som rovdjur i vattendragen.

Efter sin Master of Ecology, arbetade hon som konsult - med inventering av sländor som specialitet.

Till Stockholm flyttade Katarina 1997 med sin dåvarande pojkvän - numera äkta man, och fick så småningom tjänst som kommunekolog i Järfälla år 2001.

Vi träffas uppe i fågeltornet vid Säbysjön en försommardag. I ryggen har hon en pastasallad som hon köpt på vägen, som hon nu tar fram och förtär medan hon berättar om sitt liv och sitt jobb. Vi har en timme på oss innan hon ska vidare för en viktig träff med miljökollegor.

- Jag är inte den enda ekologen i Järfälla kommun. Min kollega Cecilia Persson och jag delar på ansvaret. Vi har lite olika fördelning av arbetsuppgifter, för min del mer tyngdpunkt på reservaten på Järvafältet.

Arbetsuppgifterna man jobbar med delas upp i investeringsprojekt och ren drift. Jobben med Säbysjön och anslutande våtmarker ges högsta prioritet och är del av den ordinarie driften. Dit hör t.ex. vass- och slyslätter, staketunderhåll, vägunderhåll, samt annat som dyker upp. Aktuellt just nu är bekämpning av den invasiva arten jätte (björn)loka (se notiser i denna tidning).

- Vidare jobbar vi med vägar och grillplatser, naturvård i skogspartier, samt bete med kor och hästar. Småvattnen runt om i kommunen är viktiga livsmiljöer för djur och växter, och vi försöker vårda dem så gott vi kan.

Till investeringsprojekten hör bl.a. inrättandet av Norra Igelbäckens nya naturreservat, samt skyltning, uppsättandet av gränstolpar, samt informationsmaterial. Häftet

"Naturpärlor i Järfälla" är ett exempel på ett investeringsprojekt. Vi jobbar f.n. med olika entréprojekt, varav två på Järvafältet. Det rör sig om Igelbäcksparkeringens område mot Barkabystaden 3 samt "målpoint Hägerstalund" som ska kanalisera besökare från den framväxande Barkabystaden.

- Information är en av de viktigaste arbetena vi har. Kunskapen om naturen ökar förståelsen för miljön och förhindrar mycket av misshushållningen med den. Kan man få folk att förhålla sig till naturen på rätt sätt, är den en enastående resurs för välbefinnande och återhämtning. Satsningen på naturpärlshäftet har varit prioriterat. Vi hoppas så klart att den bidrar till att fler kommer att uppskatta våra naturområden.

Katarina vill också gärna lyfta fram betesdjuren som en prioritet. De vårdar verkligen de öppna markerna och förhindrar igenväxning. I närtiden behöver vi omlokalisera en av ligghallarna som gränsar mot den nya bebyggelsen. Hur vi löser den frågan jobbar vi med för närvarande.

- Föreningskontakter och samarbete med kollegorna i angränsande kommuner i gemensamma projekt är en också det en del av det vi sysslar med. För egen del ingår jag t.ex. i Igelbäckgruppen, tillsammans med de andra berörda kommunerna. Järfälla ingår dessutom i Oxundagruppern och Bällstaågruppen, fast jag deltar inte i dem personligen.

Utöver sina egna arbetsuppgifter jobbar Katarina i andras projekt, framförallt som kompetens för andra ansvarsområden

Namn: Katarina Julie Ekestubbe (f.1972)

Bostad: Bor i Haninge sydost om Stockholm.

Familj: Man + två tonårsbarn (inga husdjur)

Intressen: Läser mycket, gärna historia, just nu en bok om Sverige innan det blev Sverige "Svitjod"; intresserar sig för den egna släkten utan att vara inbiten släktforskare; gillar att vandra i naturen.

Önskeresa: Kanada - kanske till 50-årsdan.

Favvorea hon minns: Västra USA med de stora monumentala nationalparkerna.

Favvomat: Ingenting slår en välgjord entrecôte med hasselbackspotatis!

PS: Här i Sverige har vi en fantastisk natur, väl så monumental som Yosemite och Grand Canyon. Abisko är bara ett exempel. Norge skulle jag vilja lära känna mycket mer.

inom kommunen. Ett exempel är vilka konsekvenser stadsbyggnationen har på den omgivande naturen.

Efter en timme börjar Katarina snegla på klockan, men jag får ändå uppfattningen att hon helst skulle vilja vara kvar en stund till och berätta mer om sitt intressanta arbete.

- Ja, hej då, vi ses ute på fältet! ☑

Intervju och foto: JOJE LINTRUP

Påminnelse om medlemsavgiften i JOK!

Vi saknar fortfarande medlemsavgiften för ett antal medlemmar. Då vi har behov av alla medlemsavgifter för att få föreningen att kunna leverera bra aktiviteter och tidning ber vi alla som känner sig lite osäkra på att kontrollera om de har betalt eller ej. För att spara pengar bilägger vi inte ett inbetalningskort utan det gäller att lösa det antingen via bankernas internetlösning eller skriva en egen blankett. Postgiro numret är 580132-9 och beloppet är 100 kr. ☑
ULF SVAHN, ordförande

Grönlingen i Igelbäcken

Den 28 augusti undersöktes beståndet av den sällsynta fisken grönling i Igelbäcken. Elfisket utfördes vid Eggebybron av forskare från Naturhistoriska riksmuseet. Totalt fångades och mättes 10 grönlingar på en sträcka av 26 meter. De har hård konkurrens av invasiva signalkräftor, som även sargar grönlingarnas fenor. [Natur i Stockholms stad]

Kris i pärluggles

- katastrofal utveckling i Mellansverige de senaste två d

av **SÖREN LARSSON, RAMNÄS**

Att få möta blicken från en pärluggla gör mig glad, nästan upprymd. Fåglarna utstrålar ett lugn, men också en nonchalant kaxighet som jag sällan möter hos något annan fågelart. I mer än 50 år har jag lyssnat på ropande hanar under vårvinternätterna, de senaste 40 åren har jag klättrat i träden och kollat i holkar samt ringmärkt vuxna och ungar av pärluggla. Oräkneligt antal möten har jag haft med pärlugglorna ändå fortsätter denna fågel att fascinera mig. Ja – det kanske är en livsstil, att umgås med pärlugglor.

Under 1970-talet när den första vågen av våldsamma skogsavverkningar sköljde över Mellansverige uppmärksammade många fågelskådare att också pärlugglorna ingick i den grupp fåglar som minskade eller försvann från de skogsområden som tidigare varit barrskogar men nu var jättestora kalhyggen. Det visade sig i samband med det att kunskapen om pärlugglans krav och livsstrategi var oväntat bristfällig. På flera håll i landet tog fågelskådare tag i situationen och startade olika studieprojekt kring pärlugglan för att få ökad kunskap om arten. För att snabbt samla kunskapen om pärlugglan startades i början på 1980-talet ett nätverk med pärluggleentusiaster. Det här var innan de sociala mediernas tid, så vi utgav t.o.m. en liten skrift där vi delgav varandra information kring det som hände i pärlugglornas skogar och i våra olika holkprojekt i vårt land.

Den studie jag har bakom den här rapporten startades 1980 och grundtanken var att hjälpa pärlugglorna med häckningsmöjligheter men det utvecklades snart till att också inriktas på artens livsstrategi. Studien genomförs som ett

projekt i Ramnäs-Virsbo Naturklubbs regi och som grund ligger ett holkprojekt innefattande maximalt 300 pärluggleholkar. Dessa är uppsatta inom Surahammars kommun i Västmanland. Vi har valt att sätta upp holkarna i par d.v.s. två tillsammans nära varandra varför antalet tillgängliga häckningsplatser alltså är hälften av antalet holkar. Ringmärkning av samtliga ungar samt de föräldrafåglar som går att fånga är en viktig del i studien. Studien pågår fortfarande med samma inriktning. År 1991 utökade vi vår pärlugglestudie med en ugglelyssnar-

Foto: Sören Larsson, Ramnäs

vecka i mars månad inom holkområdet. Lyssnarveckan utvecklades 2002 till att omfatta hela landskapet Västmanland och då i regi av Västmanlands Ornitologiska förening.

Pärlugglan tillhör de små ugglorna ungefär i storlek som en kaja. Den lever sitt liv i äldre barrträdsdominerad skog i den här delen av landet. Om den påträffas i andra miljöer handlar det oftast om flyttande individer. I vår trakt är pärlugglan mycket sällan dagaktiv och i det fall det sker beror det på svältande fåglar.

Spillkråkan är en "nyckelart" också för pärlugglan. Pärlugglan väljer nämligen nästan undantagslöst ett hål i träd (tall eller asp) som naturlig boplats, nästan alltid uthackat av spillkråka. Liksom flera andra ugglor accepterar den gärna

lämpliga holkar som häckningsplats, vilket då har utnyttjats av oss som studerar pärlugglan. Pärlugglans häckningsperiod är lång här i Västmanland, från början av mars till början av augusti.

Pärlugglan är normalt ganska orädd för människor. Inte så sällan kan den dyka upp och nyfiket betrakta besökaren när man är ute i skogen under förmiddagen. Inte ens efter en ringmärkningsprocess flyr pärlugglan. En ringmärkt hona kan stoppas tillbaka i holken och hon stannar där. Hanarna stannar också kvar, sätter sig i ett träd bredvid och inte så sällan börjar de ropa revirlåtet som en protest för att ringmärkaren är i deras hemområde.

Pärlugglans livsstrategi är mycket intressant och varierar något beroende på var i landet den valt sin livsmiljö. De strategier jag redovisar här baseras på ringmärkta pärlugglor i hol-

karna, samt andra uppgifter från de totalt 305 häckningarna av pärluggla vi haft i holkarna i Surahammars kommun. Höstfångst av pärlugglor har vi företagit i mindre omfattning. Den verksamheten har dock gett oväntat dålig fångst med

skogen

ecennierna!

få uppgifter. Livsstrategin som är olika hos hanen och honan hos pärlugglan baseras på två viktiga faktorer. Tillgången på bohål i skogen samt tillgången på bytesdjur. Bytesdjuren utgörs av smågnagare, främst olika skogslevande sorkar, skogslämmel, skogsmöss och vanlig näbbmus.

I vår trakt inom det södra barrskogsbältet upprätthåller hanen normalt ett revir året om där han lever, bevakar och försvarar sin plats så länge han kan. Undantag finns, genom ringmärkningarna har vi några exempel på att hanar kan byta/utöka sitt revir med någon km vissa år. Nämnvärt och något överraskande är att ingen hane som häckat inom vårt holkområde senare har påträffats häckande utanför holkområdet. Att stanna inom samma område så länge förutsättningarna finns är alltså den bästa strategin för hanarna för att få häcka igen. Det finns en del fördelar med det, bl.a. att vara på en hemmaplan. Dessutom att kunna bevaka de tillgängliga bohålen som finns i ett skogsområde, bohålen är oftast en bristvara när en bra häckningssäsong infinner sig.

Då antalet smågnagare varierar i antal mellan åren har det till följd att de år då det är gott om smågnagare "tänder" hanen till redan vissa nätter i januari men främst under vårvinternätterna och ropar ut sitt budskap. Vid den tidpunkten på året handlar det om att informera andra hanar att hans område är upptaget men också att försöka locka ytterligare honor att stanna till i hans revir.

Eftersom hanen bara får möjlighet att häcka de år det är god förekomst av smågnagare visar han att polygami är en framkomlig väg. Hos oss har det inte varit ovanligt att hanar häckat med två honor de år det varit s.k. toppår i smågnagarpopulationen. De år då gnagarpopulationen varit svag eller under uppbyggnad har de fått sitta och sukta

Foto: Pär Johansson, Mora

och ladda upp något år till ett kommande häckningstillfälle. Honorna för ett mer nomadiserande liv. De flyger omkring inom ett mycket stort område och söker efter hanar som upprätthåller revir med riklig födotillgång. I vår trakt stannar honorna normalt bara ett år hos hanen sedan söker de sig vidare till "rikare" hanar. Men det finns intressanta undantag. Hos oss häckade samma hane och hona tillsammans tre år i rad dessutom i samma holk. Vid ett annat tillfälle häckade ett annat par två år i rad men skiftade holk mellan åren. Det vanliga är att honan lämnar holken/bohållet när minsta ungen är ca 10 dagar gammal och då "försvinner" hon från området. Det finns också andra intressanta inslag i vårt material. Vid två tillfällen har honor häckat med två olika hanar under en och samma säsong. Det inträffar bara under riktiga toppår. I de fallen har honan överlämnat hela ansvaret för förstakullen till hanen när ungarna varit mellan 10-15 dagar gamla. Sedan har vi hittat honorna liggande på ägg i en annan holk flera km därifrån hos en annan hane. Strategin är förståelig eftersom även honorna kan drabbas av födobrist vissa år. Antalet ägg och ungar i kullen varierar beroende på gnagartillgången. Under

bra smågnagarår i vår region värper honorna 6-7 ägg och vanligtvis blir alla ungarna flygga. De år då gnagarpopulationen kraschar under senvintern/våren kommer oftast bara en eller högst två ungar på vingarna. Dessa år när det är tidskrävande att finna smågnagare provar pärlugglorna att övergå till fågeldiet och det slutar sällan bättre än att endast en unge kommer på vingarna från häckningen. När

födobrist uppstår blir oftast följden också att den största och starkaste ungen i kullen sätter klorna i sina döende bröder och systrar och äter upp dem. Strategin med en stark unge istället för 5-6 svaga ute i den hårda skogsmiljön har mejslats fram genom årtusendena. Dåliga smågnagarår lägger de honor som försöker häcka små äggkullar oftast bara två ägg i kullen och i bästa fall har även då endast en unge kommit

Foto: Sören Larsson, Ramnäs

på vingarna.

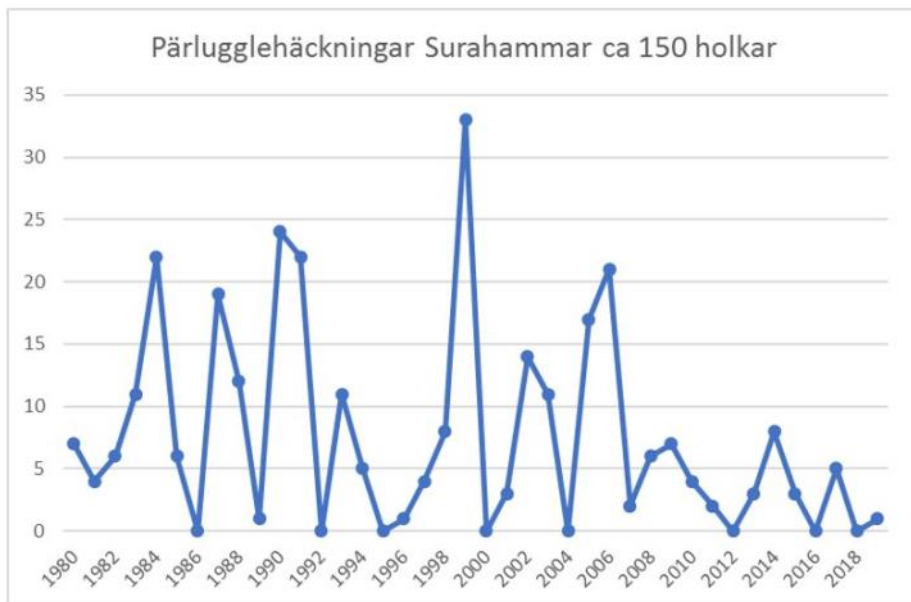
Det är normalt bara hanen som levererar föda till ungarna. Men det finns undantag även här. Vid en häckning under ett toppår försvann/förolyckades hanen. Då övertog honan även matansaffningen, hon flög ut ur holken på kvällen för att fånga och levererade byten till ungarna. Från att ha varit sex små ungar i kullen från början blev fyra av dem flygga.

Hur kan vi följa populationen hos pärlugglan

Vi har under de senaste decennierna använt oss av pärlugglehanarnas revirrop under vårvintern som mått på populationsförändringarna hos arten. I landskapet Västmanland är det tveksamt om den metoden är tillförlitlig. Inom områden där det finns slagugglor förekommer idag inte längre några häckningar av pärlugglor i holkar. Däremot kan pärlugglehanar höras sporadiskt någon kväll inom slagugglerevir. Kommande kvällar är den hanen tyst och förmodligen har han motats bort av slagugglan. Istället ropar då en hane någon km därifrån. Det här resulterar i att samma pärluggla kan komma att räknas som en ny individ flera gånger. Vill man använda den metoden måste det användas i slagugglefria områden och sådana finns inte i Västmanland. För att följa pärlugglans populationsförändring så är antalet häckningar och häckningsresultat idag den bästa metoden och det ger en bild som bättre motsvarar det faktiska förhållandet.

Det tystnar alltmer i de västmanländska pärluggleskogarna

Resultaten av häckningarna i våra pärluggleholkar under åren 1980 till 2019 talar ett tydligt språk – pärlugglorna har det svårt att leva i de skogar som finns inom Surahammars kommun. Under åren 1980 till 1999 har pärlugglorna startat upp 9,8 häckningar per år och under den sista 20-årsperioden 2000 till 2019 bara 5,5 häckningar per år. Se också tabellen. Denna starkt negativa trend kan också noteras i resultatet från ugglelyssnarveckan i Västmanland under den korta perioden 2002 till 2019. Den här negativa utvecklingen behöver vi ta på största allvar för förmodligen omfattar det hela pärlugglepopulationen inom ett mycket stort område mellan Östersjöskusten och Atlantkusten i Norge. 2002 skrev Tommy Gustafsson en artikel i Fåglar i Uppland, en sammanfattning av förekomsten av

Tabellen visar antalet äggläggande honor (häckande) för varje år i holkprojektet i Västmanland. Som framgår pågår sedan 1999 en negativ utveckling av pärlugglepopulationen. Toppåren har försvunnit och bottenåren återkommer oftare. (Tabell: Tina Lintrup Thagesson) Se även jämförande statistik från andra holkprojekt i Svealand på nästa uppslag.

pärluggla i Uppland baserad på rapporterade fynd. Redan då visade han på samma dystra bild för arten i Uppland som vi nu kan visa från det västmanländska skogslandet.

Vad beror det på?

Arealen gammelskog med dominans av barrträd har minskat och främst beror de på att slutavverkningsåldern på skog sänkts. Dessutom har fragmenteringen av skogslandskapet också förändrat förutsättningarna för de arter som lever i till arealen större äldre skogsmiljöer. Nu sparas ofta bara smala ridåer av äldre skog vid avverkningarna och då försvinner möjligheten för bl.a. pärlugglan att kunna reproducera sig. Den tidigare variationen i brukandet av skogen har upphört p.g.a. en ny kategori av skogsägare som inte själva brukar skogen utan överlåter det till de stora skogsbolagen eller skogsägarföreningar där alla använder sig av liknande brukningsmetoder.

De stora arealerna kalhyggen och där efter i många år planterade täta ungskogar fungerar inte för bl.a. pärlugglan att leva i. Jag har aldrig sett pärlugglan söka sin föda ute på öppna marker som kalhyggen och liknande.

Klimatet

Jag har genom Petter Kjellander vid Grimsö Forskningsstation fått ta del av de smågnagarinventeringar som genomförs vid SLUs Forskningsstation. Det undersökningsområdet ligger inom samma region i Västmanland som vårt holkområde. Smågnagarstu-

dien påbörjades 1973 och resultatet från den visar att det tills idag skett en 50 % nedgång i indexet hos sorkarna (skogssork, åkersork) i det undersökningsområdet. Detta har alltså skett under så kort period som de senaste 40 åren. Det är fram för allt de tidigare, vart 3-4 år återkommande toppåren som nu saknas. Det beror på den pågående klimatförändringen där vintern och vårvintrarna (gnagnarnas yngelperiod) har blivit mer temperaturvarierande med hastigt omväxlande milda/blöta perioder och kalla perioder. Det snötäcke som i våra trakter är viktigt för smågnagarna att leva i och under yngelperioden, har saknats alltför ofta de senaste vinterperioderna.

Slagugglan

De stora kalhyggena med kraftig gräsvegetation gynnar de större sorkarna som vattensork och åkersork. Dessa sorkar är i sin tur en mycket bra födoresurs för de större ugglorna framför allt slaguggla och lappuggla. Slagugglan är starkt territoriell och dominerande i sitt revir mot bl.a. andra ugglor och rovfåglar. Dessutom har stort antal slaguggleholkar satts upp i Västmanland och landskapen norrut vilket också gynnat slag-

Olika orsaker till varför pärlugglor kan undvika en holk, eller misslyckas med sin häckning:

1. Holken felplacerad
2. Ekorre har fyllt holken med kvistar
3. Getingbo i holken
4. Häckande knipa/skrak i holken
5. Holken placerad för nära annan holk eller naturhål
6. Predation av skogsmård

Foto: Sören Larsson, Ramnäs

Det här är ofta allt vad man ser av en häckande pärluggla om man har tur att stöta på en häckning. Beteendet är unikt för pärlugglan (alla andra ugglearter i Norden flyger ut ur holken när de blir störda - utom kattuggla som brukar sitta i hålet dagtid). Vid häckning i naturhål - nästan alltid ett gammalt spillkråkehål - fungerar beteendet som kamouflerande och döljer hålet. Vill man veta om en holk är bebodd på våren eller försommaren, kan man smyga fram till den och skrapa lite lätt på trädstammen. Är det någon hemma så tittar den ut med sina förvånade svavelgula ögon. I regel kryper de ner igen efter ett par minuter.

ugglans spridning till allt större områden. Nu har en del holkuppsättare insett slagugglans påverkan på andra arter, bl.a. pärluggla, och börjat ta bort sina slaguggleholkar. Effekten av den här holkuppsättningen kommer dock att bestå en tid.

Skogsmården

Skogsmården är en i vissa områden svår predator på hålhäckande fåglar bl.a. pärluggla. I mitten på 1980-talet började vi få allt flera häckningar rövade i holkarna. Brunna hårstrån i holkhålet och klösmärken på stam och holk var visitkortet. Mården visade sig dock vara skeptisk till förändringar i skogen. Vi testade att knyta gamla skjortor runt trädstammen där pärluggla häckade i en holk och vi gör det fortfarande. Mårdpredationen har genom den rela-

tivt enkla åtgärden avtagit nästan helt i de häckningar vi hittar, det gäller bara att vara före mården. Pärlugglans reaktion på mård visar ett exempel jag fick uppleva. Jag besökte en häckningsholk en kväll för att få uppgifter om vilket klockslag hanen anlände med första matportionen. Jag skrapade på trädet för att se om pärluggleholkan var kvar. Hon tittade ut och satt kvar och tittade på mig. Efter ett tag smalnade honan i ansiktet och tycktes titta över mig. När jag vände mig om stod en mård på bakbenen bakom mig. Honan flög ur holken och försvann i skogen och mården gillade inte min närvaro. "Mårdskyddet" på träden gjorde ändå att alla ungarna blev flygga i den häckningen.

Knott

Vi har noterat att sena häckningar, d.v.s. om ungarna är kvar i boet i juni månad och senare så anfalls de av horder av knott. Blodstinna knott kryper omkring såväl inne som utanpå holken. Resultatet har flera gånger blivit att det ligger döda ungar i holken efter några dagar. Det finns ca 35 olika arter av knott i landet och vi har ännu inte kontrollerat vilka arter som drabbar de sent häckande ugglorna.

Tillgång på häckningsplatser

Inom produktions-skogsbrukets skogar i Västmanland rådet tveklöst mycket stor brist på häckningsplatser (bohål). Inom de naturskyddade områdena finns i vissa fall naturliga bohål men skogsarealen är ofta för liten för att innehålla ett fungerande pärlugglerevir. Pärlugglan

Pärlugglehäckningar	1960	1970	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Leksand 200 holkar	19	25	47										11								
Mora-Orsa 50 holkar (1987 150 holkar)						2	10	23	2	42											
Surahammar ca 150 holkar			7	4	6	11	22	6	0	19	12	1	24	22	0	11	5	0	1	4	8
Melung			26	18										18	30	18	4	21	23	5	18
Total	19	25	80	22	6	13	32	29	2	61	12	1	35	40	30	29	9	21	24	9	26
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Leksand 200 holkar		2											1								0
Mora-Orsa 50 holkar (1987 150 holkar)																					
Surahammar ca 150 holkar	33	0	3	14	11	0	17	21	2	6	7	4	2	0	3	8	3	0	5	0	1
Melung	20	1	1	12	59	2	6	4	5	1	0	4	8		5	19	2	1	9	7	0
Total	53	3	4	26	70	2	23	25	7	7	7	8	11	0	8	27	5	1	14	7	1

accepterar gärna att häcka i holkar varför det i den här studien inte bör ha rätt någon brist på häckningsplatser.

Framtiden

Kommer pärlugglorna att klara av de påfrestningar som de utsätts för just nu? Vad kommer det att innebära om de inte gör det? Pärlugglorna ger oss tydliga signaler om att de haft svårt att reproducera sig under senaste 20 åren. Det är stora övergripande frågor som vi idag inte får fortsätta negligera.

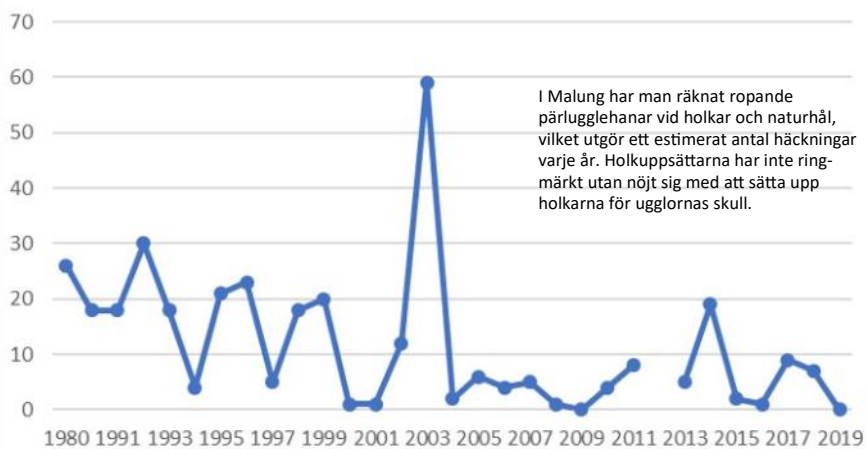
Fortsatta studier av pärlugglan men också många andra organismer i vår omgivning kan förhoppningsvis ge oss än mer kunskap och framförallt insikt. Den insikt som behövs för att vi människor skall förändra vår livsstil, en livsstil som nu påskyndar den utarmning av biologisk mångfald som nu pågår. ☒

Observera: Samtliga ugglebilder i artikeln är tagna i samband med ringmärkning.

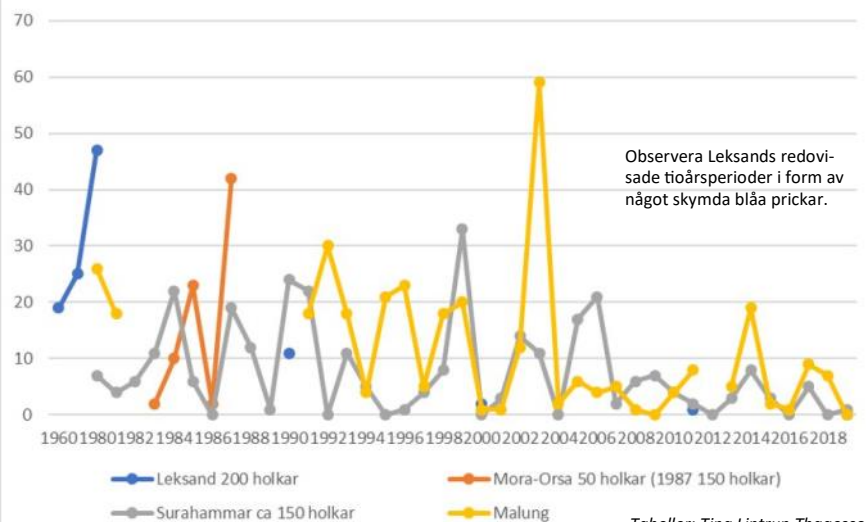

Foto: Sören Larsson, Ramnäs

Pärlugglehäckningar Malung estimat

Pärlugglehäckningar Mellansverige

Tabeller: Tina Lintrup Thagesson

Erfarenheter från ett annat pärluggleprojekt på 1980-talet.

Mellan åren 1978 och en bit in på 1990-talet satte jag och min kompis Bengt Oldhammer upp cirka 300 holkar i skogarna runt Mora, Orsa och Älvdalen. I en artikel skriven sommaren 1987 i tidskriften Björnramen, redovisar jag för de resultat som vi hade dittills, och som om man jämför dessa med de som redovisas i Sören Larssons artikel och i rapporteringen från andra håll, får alla att kippa efter andan.

I artikeln berättar jag om vårt arbete och de iakttagelser vi båda gjort fram till dess. Bland annat berättar jag om den re-kordugglerunda som Bengt och jag gjorde i Siljanringen öster om Orsa vårvintern 1985, då vi på några timmar en kväll lyckades höra 29 revirropande pärlugglor samt en spelande hökuggla. Rundan gjordes i marker som var utsatta för dåför tiden "normalt" skogsbruk, men där det fortfarande fanns kvar en hel del "gammelskog". Den rundan gjordes flera gånger varje säsong, och vid vissa tillfällen hördes förstas inte en enda pärluggla då också.

Jag redovisar även en del statistiska uppgifter, bl.a. procentuellt antal utnyttjade pärluggleholkar: 1983 (7,3%), 1984 (22,5%), 1985 (20%), 1986 (2%), samt 1987 (34,2%). Jag läser även att vi år 1987 hade över 50% av holkarna bebodda i en del av Mora-skogarna där vi hade satt upp ett femtiotal holkar hösten innan. En kompletterande kurva redovisar antalet utflugna ungar per häckning under de undersökta åren, dvs 1983 (3,0), 1984 (3,4), 1985 (0,8), 1986 (två lyckade häckningar men ingen siffra), samt 1987 (4,1).

När 80-talet gled över i 90-talet hade både jag och Bengt blivit stressade småbarnsföräldrar och vi började fokusera på annat. För Bengt blev det skogsinventeringar som ledde till ett otal stora viktiga reservatsbildningar i Orsa och Mora, och för min egen del blev det miljöpolitiskt engagemang på kommunnivå - vilket även det resulterade i viktiga reservatsbildningar i Moraskogarna.

Det känns ändå viktigt att få ha upplevt den rikedom vi åsåg, för nyare generationer verkar inte ha en chans till det. ☒

Tabellerna som redovisas på den här sidan bygger på uppgifter från tre olika holkprojekt i Dalarna. Dels det egna i Mora/Orsa mellan 1980 och en bit in på 90-talet, dels Malung, där flera uppsättare har samredovisat sina resultat, och slutligen från Leksand, som redovisat tioårsperioder mellan 1960 fram till nu.

Tack till Bengt Oldhammer, Bertil Helmersson, Staffan Müller, Gunnar Lind, Pär Johansson, Henry Pollack, Börje Dahlén och Broder Larsson.

JOJJE LINTRUP, redaktör

Långsiktig trend per decennium 1980-2019

Posttidning B

JOK-Bladet

Båtsman Nähls Gränd 4

163 47 Spånga

Dramatik i fiskgjuseboet

Det händer mycket framför ögonen för de som följer rovfågelhäckningarna på nätet. Många glada stunder, men också händelser som är hjärtskärande. Här kniper en duvhök den sista kvarvarande fiskgjuseungen i boet i Estland. En av ett flertal duvhöksattacker på häckande större fåglar. Ett svartstorksbo har blivit utsatt, där till slut höken vann efter en lång kamp och lyckades få med sig en av ungarna. Det är emellertid inte alltid det som vi uppfattar som rovdjur som orsakar förluster i bona. Ett par vanliga kråkor åt upp ägg för ett par havsörnar ett år, så att endast ett ägg återstod. Lyckligtvis med lyckat resultat. Andra bon har blivit härjade av mårdar och främmande havsörnar. De uppsatta livekamerorna avslöjar mycket av det vi vanligtvis inte får eller kan se utan kameror. Så välkommen ut i etern till hösten, då örnarna återvänder till sina raserade bon för att bygga upp dem efter ungarnas destruktiva härjningar!

(FOTOT ÄR EN SKÄRMDUMP FRÅN DEN UPPSATTA KAMERAN. PÅPASSLIG DUMPARE: LIS BJÖÖRN)